

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.9

**РІВЕНЬ, СТРУКТУРА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Храмцов О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: В статті розглядаються кількісні показники злочинності, яка пов'язана з насильством. Здійснений кримінологічний аналіз цих злочинів за період з 2002 по 2014 рік. Визначено місце таких злочинів у загальній структурі злочинності.

Ключові слова: кримінальне насильство, стан злочинності, рівень злочинності, злочинність, пов'язана з насильством.

Аннотация: В статье рассматриваются количественные показатели преступности, которая связана с насильем. Осуществлен криминологический анализ таких преступлений в период с 2002 по 2014 год. Определено место таких преступлений в общей структуре преступности.

Ключевые слова: криминальное насилие, состояние преступности, уровень преступности, преступность, связанная с насильем.

Annotation: The article deals with quantitative indicators of crime, which is connected with violence. Have done criminological analysis such crimes in the period from 2002 to 2014. Have been defined the place of such crimes in the general structure of crime.

Key words: criminal violence, the state of crime, the level of crime, crime connected with violence.

Кількісна характеристика злочинності визначається двома основними показниками: кількістю вчинених злочинів та кількістю осіб, що вчинили ці злочини. Дані визначаються, як правило, в абсолютних цифрах. Кількісні характеристики, з одного боку, відображають стан такого явища, як злочинність, а з другого, орієнтують державу та суспільство на розробку і впровадження адекватних заходів протидії цьому явищу.

У статті розглядається стан цілої низки злочинів, які мають різний безпосередній об'єкт, але вони об'єднані тим, що їх об'єктивна сторона характеризується різними проявами фізичного та психічного насильства. В першу чергу це, злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти власності та інші. Цей аналіз охоплює період з 2002 по 2014 рр. Як відомо, у 2013 році змінився порядок вирішення питання про початок досудового слідства, розслідування та облік кримінальних правопорушень на підставі нового КПК України. Це призвело до істотного збільшення кількості злочинів, у т. ч. й насильницьких. Тому на даних за 2013 та 2014 рр. наголошується окремо.

Спрямованість злочину визначається родовим об'єктом, який визначений в Особливій частині КК. Якщо проаналізувати загальну структуру злочинності України цілomu, то протягом 2002-2012 рр. у середньому понад 56 % зареєстрованих злочинів складають посягання на власність, хоча їх частка протягом аналізованого періоду в цілому скорочувалася (2002 р. – 64,6%; 2008 р. – 45,2%). Зниження у 2009 році вартості майна, викрадення якого вважається злочином, призвело до різкого зростання числа посягань проти власності. Відповідно їх частка збільшилася до 55,8%.

У 2013 році питома вага зазначених злочинів складала 59,4%, у 2014 р. – 58,8%.

До 2013 року другу позицію у структурі злочинності посідали злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Якщо у 2002 році вона становила 9,5%, то у 2008 р. – 16,6%. У 2009 році у зв'язку зі збільшенням кількості злочинів проти власності питома вага наркозлочинів, як і посягань іншої спрямованості, дещо змінилася. Проте починаючи з 2013 року кількість цих злочинів в Україні різко скоротилася: у 2013 році їх питома вага знизилася до 6,0%, а у 2014 році – до 5,8%.

Замість цього, злочини проти життя та здоров'я, що посідали у загальній структурі злочинності до 2013 року третю сходинку, зараз перемістилися на другу позицію. Так, якщо до цього часу вони складали в середньому 5,0%, то у теперішній час їх питома вага складає: 12,7% – у 2013 р.; 11,7% – у 2014 р.

Наведемо дані й по інших групах злочинів у структурі загальної злочинності: злочини проти громадського порядку та моральності – 4,6%; злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту – 4,3%, злочини у сфері службової діяльності – 3,9%; злочини проти авторитету державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян – 3,6%; злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості складають приблизно 1%.

Окремо слід звернути увагу на рівень насильницької та корисливо-насильницької злочинності. Цей рівень не був постійним, оскільки мав істотні зміни. Безумовним лідером за кількістю злочинів став 2005 рік. Усього за цей період було вчинено 93 589 злочинів; як рік найбільш благополучний (виходячи із кількісних показників)

можна відмітити 2012 р., коли було зареєстровано 46 000 злочинів (удвічі менше, ніж у 2005 р.). Якщо дослідити у динаміці рівень злочинності за період 2002-2012 рр., то статистичні дані свідчать, що у 2002 році цей показник дорівнював 64 779 злочинам, у 2003 році він підвищився до 89 857 злочинів, а у 2004 році трохи зменшився. У 2005 році кількість злочинів сягнула максимального рівня, але з 2006 року по 2012 рік спостерігалось поступове зниження кількості зареєстрованих злочинів. Починаючи з 2013 року знову простежується збільшення кількості зазначених злочинів.

За абсолютними показниками у структурі насильницької та корисливо-насильницької злочинності протягом аналізованого періоду (2001-2014 рр.) лідирує злочин, передбачений 186 КК (грабіж), сумарний показник якого склав 383 113 злочинів. На жаль, із статистичних даних неможливо встановити кількість саме насильницьких грабежів. Однак вивчення судової практики дозволяє дещо скоректувати цей показник: близько 60-65% всіх грабежів пов'язані із застосуванням саме насильства над особою.

На другому місці – злочин, передбачений ст. 296 КК (хуліганство) – 149 067 злочинів (воно також часто характеризується певними проявами фізичного та психічного насильства); на третьому – злочин, передбачений ст. 122 КК (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) – 111 480 злочинів. Далі йде такий розподіл злочинів, що можуть бути віднесені до умовно виділеної групи насильницької та корисливо-насильницької злочинності: за ст. 125 – 101 033 (!); ст. 187 зареєстровано 62 863 злочини; ст. 121 – 60 222; ст. 115 – 49 340; ст. 129 – 15 070; ст. 189 – 12 052; ст. 152 – 10 158; ст. 153 – 7 175; ст. 126 – 5 928; ст. 146 – 4 851; ст. 124 – 2 049; ст. 118 – 781; ст. 127 – 712; ст. 120 – 644; ст. 116 – 299.

Найменшу кількість злочинів було зареєстровано за ст. 117 КК (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) – 228 злочинів та ст. 123 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання) – 191 злочин.

Для встановлення можливих тенденцій у розвитку злочинів, пов'язаних із насильством над особою, проаналізуємо найбільш поширені насильницькі злочини, одним з яких є вбивства. У державній статистичній звітності кількість умисних вбивств являє собою суму простих і кваліфікованих умисних вбивств (ст. 115), умисних убивств у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116), умисних вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117), умисних вбивств при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118). Понад 95% загальної кількості умисних убивств становлять діяння, передбачені ст. 115 КК. Динаміка умисних убивств у цілому співпадає зі змінами загальної кількості зареєстрованих злочинів, але існують й відмінності. Зокрема, період збільшення кількості цих злочинів тривав значно довше, ніж відповідний етап у розвитку всієї злочинності: у 1993-1996 рр. їх кількість збільшилася із 3 679 до 4 896 (+ 33,1%), а після зниження у 1997 р. на 7,5% незначне зростання спостерігалось до 2000 року. Але починаючи з

2001 року кількість посягань даного виду починає зменшуватися. У 2009 році вчинено 2 478 умисних убивств (на 48,4 % менше, ніж у році попередньому). За 2012 рік учинено 2 105 убивств разом із замахами, кваліфікованих за статтями 115-118 КК. Питома вага умисних вбивств протягом вказаного періоду коливалася у межах 0,6-1,0%. Проте у 2013 році цей показник сягнув 5 853 злочини, а у 2014 році – 11 082 (!) злочини.

За ст. 115 КК протягом 2002-2014 рр. в Україні зареєстровано 49 340 злочинів (частка від загальної кількості зареєстрованих злочинів дорівнює 0,78%). При цьому в середньому коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення складає 8,3. Найбільшу кількість умисних вбивств зафіксовано у 2014 р. – 11 018, найменшу – у 2012 р. – 2 048. Аналіз абсолютних показників свідчить про їх стабільне зниження протягом 2002-2010 рр. (лише у 2011 р. мав місце незначний підйом до 2 432 злочинів; потім вже пік припав на 2014 р.). Щодо частки від загальної кількості зареєстрованих злочинів, то мінімальною вона була у 2010 та 2012 рр. – по 0,46%, максимальною – у 2014 р. – 2,08%. Порівняно із 2013 р. кількість умисних убивств збільшилася майже у 2 рази – 5 792 злочини проти 11 018 (!) Відповідно удвічі збільшилася й питома вага цих злочинів у структурі загальної злочинності.

Упродовж 2002-2014 рр. за ст. 116 КК (умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання) у країні зареєстровано 299 злочинів. Коефіцієнт на 100 тис. населення дорівнює 0,05. У 2002 р. зареєстрована кількість злочинів дорівнювала 34, у 2003 р. вона підвищилася до 41, у 2006 р. кількість злочинів дорівнювала 37, а у 2012 р. цей показник знизився до 11 злочинів, у 2014 р. – до 4. Частка цього злочину від загальної кількості зареєстрованих злочинів у середньому складає 0,005%, знизившись з 0,008 у 2002 р. до 0,0008% у 2014 р.

За ст. 117 КК (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) за 2002-2014 рр. зареєстровано 228 злочини (табл. 2.3). Коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення складає 0,04. Найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2003 р. – 29 (0,005%), найменшу – у 2012 р. – 7 (0,002%). Динаміка абсолютних показників нестабільна, але загалом має тенденцію до зниження, за виключенням 2013-2014 рр. Частка даного злочину у загальній кількості зареєстрованих злочинів складає 0,004% (коливання у період 2002-2011 рр. відбувається у межах 0,003-0,005%). Найменшої відмітки (0,002%) цей показник досягнув у 2012 і 2013 рр.

Як свідчать статистичні дані, за ст. 118 КК (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) з 2002 по 2014 рр. зареєстровано 781 злочин. Коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення по вбивствах цього виду складає 0,15. Найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2004 р. – 99, найменшу – у 2010 р. – 30. Динаміка абсолютних показників нестабільна, але загалом має тенденцію до зниження (виключення складає 2014 р.). Частка

даного виду злочину від загальної кількості зареєстрованих злочинів у середньому складає 0,013%, знизившись з 0,018% у 2002 р. до 0,006% у 2013 р.

У структурі умисних убивств переважає просте умисне вбивство (75,1%). Привілейовані вбивства складають 3,6% від всієї сукупності зареєстрованих умисних вбивств. Структура ж привілейованих вбивств як окремого виду вбивств виглядає таким чином. Більшість складають умисні вбивства при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. На їх долю припадає 58,8% зареєстрованих у країні привілейованих убивств. Далі йдуть умисні вбивства, вчинені в стані сильного душевного хвилювання (24%), та вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (17,2%). Кожне п'яте (21,3%) із зареєстрованих умисних убивств – так зване кваліфіковане вбивство (при обтяжуючих обставинах). Особливий інтерес викликає структура умисних убивств при обтяжуючих обставинах. Здійснений нами аналіз показав, що переважну їх більшість складають убивства з корисливих мотивів, частка яких сягає 28%. Наступне місце у структурі кваліфікованих вбивств займає вбивство двох або більше осіб – 18,8%. Щодо останнього слід звернути увагу на особливості відображення вбивства двох і більше осіб у формах державної статистичної звітності. Вказаний вид вбивства реєструється у статистичних звітах як один злочин, що лише підвищує їх латентність, штучно зменшуючи кількість жертв та соціальну «ціну» цього злочину відповідно. Третє та четверте місця серед кваліфікованих убивств посідають убивства, що вчиняються за попередньою змовою групою осіб, частка яких складає 15,6%, та вбивства, що вчиняються особою, яка раніше вчинила умисне вбивство (8,3%). Далі, залежно від частки питомої ваги у структурі умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, що реєструються у країні, йдуть: вбивство, що вчиняється з особливою жорстокістю (6,7%); вбивство малолітньої дитини (5,1%); вбивство, що вчиняється з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (4,7%); вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (4,1%); убивство з хуліганських мотивів (4 %); убивство на замовлення (2,4%); вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (1,4%); вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службових або громадянських обов'язків (0,7%); убивство заручника (0,1%).

Аналіз змін структури вбивств показав, що нібито позитивні зміни у структурі зареєстрованої у країні злочинності до 2013 р., зумовлені зменшенням частки зареєстрованих убивств, відбувалися за рахунок негативних змін в їх якісних характеристиках. Тенденція стабільного та стрімкого зниження рівня зареєстрованих убивств мала місце переважно за рахунок зменшення частки простих (некваліфікованих) вбивств з одночасним збільшенням частки кваліфікованих вбивств. Поряд із цинічним та досить поширеним у нашому соціумі вбивством із корисливих мотивів, структуру

кваліфікованих вбивств визначають такі види умисних вбивств (що в цілому й характеризують стан тяжкої та особливо тяжкої насильницької злочинності в країні), як: вбивство двох або більше осіб, вбивство, що вчиняється за попередньою змовою групою осіб, та вбивство, що вчиняється особою, яка раніше вчинила умисне вбивство. Частка вказаних злочинів складає понад дві третини (70,7%) всіх кваліфікованих вбивств. Із цього випливає важливий висновок про таку якісну характеристику умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, як переважно корисна мотивація та груповий характер їх вчинення, значний рівень рецидиву, а також численність жертв.

Лише відносно таких видів кваліфікованих убивств, як вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службових або громадянських обов'язків та вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, можна спостерігати зменшення їх питомої ваги як у структурі кваліфікованих вбивств, так й у структурі зареєстрованих умисних вбивств у цілому. Відносно ж всіх інших видів кваліфікованих вбивств (навіть тих, частка яких у структурі кваліфікованих вбивств зменшується) можна спостерігати збільшення їх питомої ваги серед зареєстрованих умисних вбивств у цілому.

Аналіз статистичних даних дозволяє зробити висновок про те, що починаючи з 2002 до 2013 рр. існувала тенденція щодо зниження кількості зареєстрованих убивств. Разом із тим спостерігалася й негативна тенденція збільшення частки кваліфікованих вбивств. До таких злочинів відноситься вбивство за попередньою змовою групою осіб; вбивство особою, яка раніше вчинила умисне вбивство; вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного знаходилася у стані вагітності; вбивство з особливою жорстокістю.

За 2002-2012 рр. в Україні за ст. 120 КК (доведення до самогубства) зареєстровано 664 злочини. Коефіцієнт на 100 тис. населення складає 0,10. При цьому протягом усього періоду відбувається зростання даного показника. Максимальний абсолютний показник кількості злочинів зафіксовано у 2013 р. – 248 (!), мінімальний – у 2002 р. – 8. Частка доведення до самогубства від загальної кількості зареєстрованих злочинів складає 0,01%.

На відміну від умисних убивств, кількість умисних тяжких тілесних ушкоджень переважно зменшувалася. У 2011 р. зареєстровано 3 065 злочинів, що приблизно на 60% менше в порівнянні з 1995 р. За неповний 2012 рік учинено 3 777 злочинів. У середньому починаючи з 1992 р. частка умисних тяжких тілесних ушкоджень з-поміж усіх зареєстрованих злочинів складає 1,0%. При цьому слід відмітити інтересний факт, що незважаючи на зростання в останні 2-3 роки рівня умисних убивств, показники умисних тяжких тілесних ушкоджень залишаються в цілому на рівні років минулих: у 2013 р. обліковано 3 026 злочинів; у 2014 р. – 3 132.

Динаміка зґвалтувань в Україні суттєво відрізнялася від динаміки всієї зареєстрованої злочинності. У період 1993-1995 рр., на відміну від більшості інших видів злочинів, зростання зґвалтувань не відбувалося. Їх кількість

зменшувалася впродовж всього періоду, окрім 2003, 2006 та 2008 рр. У 2011 р. зареєстровано 667 згвалтувань, що у 3,3 рази менше в порівнянні з 1 992 р. За неповний 2012 р. зареєстровано 430 таких злочинів. У 2013 і 2014 рр. цей показник склав 508 і 421 злочин відповідно. Частка згвалтувань у загальній кількості зареєстрованих злочинів скоротилася з 0,5% до 0,08%. Сучасні дослідники даної проблеми наголошують, що найбільше вчиняється злочинів, передбачених ч. 3 ст. 152 КК (27,4%) та ч. 2 ст. 153 КК (27,7%). За місцем їх вчинення (міста або сільська місцевість) ці злочини розподіляються майже рівномірно; більшість (60-70%) вчиняється з травня по вересень у вихідні (51,1%) та святкові дні (12,1%) у вечірні та нічні години (з 16 до 6 години); 78,8% подій відбуваються у приміщеннях, що є місцями проживання злочинця, жертви або їхніх друзів. Вибір місця вчинення злочину багато в чому залежить від характеру та інших специфічних якостей особи злочинця, а нерідко і потерпілої особи та пов'язаний з певним комплексом їх характеристик та дій. Всього за аналізований період (із 2001 по 2014 рр.) за ст. 152 КК (згвалтування) зареєстровано 10 158 злочинів. Коефіцієнт згвалтувань на 100 тис. населення складає 1,8. Максимальна кількість злочинів спостерігалася у 2003 р. – 1 048, мінімальна – у 2014 р. – 421. За абсолютними показниками кількість зареєстрованих злочинів даного виду поступово, але стабільно зменшується протягом усього періоду. Частка згвалтувань від загальної кількості зареєстрованих злочинів складає 0,18 %. Мінімумом (як уже зазначалося) вона є у 2014 р. – 0,08 %, максимальною – у 2006 р. – 0,24 %. У цілому наявним є зниження усіх показників даного злочину з 2002 по 2014 рр. утричі.

За ст. 153 КК (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом) протягом останніх тринадцяти років було зареєстровано 7 175 злочинів. Коефіцієнт на 100 тис. населення складає 1,2. Найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2003 р. – 749 та 2006 р. – 767, найменшу – у 2014 р. – 211. Частка даного злочину від загальної кількості зареєстрованих злочинів складає 0,12%. Мінімумом вона була у 2014 р. – 0,04%, максимальною – у 2006 р. – 0,18 %. У цілому наявним є зниження усіх показників даного злочину з 2002 по 2014 рр. практично в три з половиною рази.

Достатньою своєрідністю характеризується динаміка умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Кількість цих злочинів у різні часи то збільшувалася, то зменшувалася. Але темпи приросту в окремі роки були значно вищими за темпи зниження. Частка середньої тяжкості тілесних ушкоджень у загальній кількості злочинів складає 1,8%.

Аналіз статистичних даних показав, що за ст. 125 КК (умисне легке тілесне ушкодження) зареєстровано 101 033 злочини. Їх безпрецедентне зростання відбулося у 2013 р. Коефіцієнт на 100 тис. населення складає 17,4 (максимум припадає на 2013 р. – 8,9). Найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2013 р. – 49 918, найменшу – у 2002 р. – 743. Протягом 2003-2009 рр. кількість злочинів зростає до 1 516 злочинів, а потім показники трохи зменшуються до 1 049 у 2012 р., після чого у році наступному відбувся сплеск

умисних легких тілесних ушкоджень, коли їх кількість збільшилася майже у 48 (!) разів. У середньому за аналізовані роки частка умисних легких тілесних ушкоджень у загальній кількості зареєстрованих злочинів склала 1,46% (мінімумом вона була у 2002 р. – 0,16%, максимумом – у 2014 р. – 8,86%).

Продовж 2002-2014 рр. у країні зареєстровано 5 928 злочинів за ст. 126 КК (побої і мордування). Коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення дорівнює 0,9. Найменша кількість злочинів зареєстрована у 2012 р. – 67, після цього спостерігається стрибок вгору до відмітки у 2 993 злочини, тобто майже у 45 разів.

Частка побоїв і мордувань від загальної кількості зареєстрованих кримінально каранних правопорушень складає 0,09 %.

За ст. 127 КК (катування) у період із 2002 по 2014 рр. в Україні було зареєстровано 712 злочинів. Коефіцієнт на 100 тис. населення є стабільним і має показник 0,1. Найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2006 р. – 78, найменшу – у 2014 р. – 39. Щодо динаміки в абсолютних показниках, то тут простежується спочатку підйом, а потім спад: із 54 у 2002 р. кількість даних зросла до 78 у 2006 р., а у 2014 р., як вже зазначалося, знизилася до 39 злочинів. Частка катувань від загальної кількості зареєстрованих злочинів складає 0,01%.

За статистичними даними у період з 2002 по 2014 рр. зареєстровано 15 070 злочинів за ст. 129 КК (погроза вбивством). Коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення становить 2,5. За абсолютними показниками протягом 2002-2006 рр. кількість зареєстрованих погроз вбивством постійно коливалась (з 1 001 до 1 252 злочинів), але протягом 2007-2012 рр. спостерігалася їх поступове зниження до найменшого показника – 893 злочини. У 2013 р. відбулося відчутне збільшення цих злочинів до 1 707. Питома вага цього злочину у загальній кількості зареєстрованих злочинів складає 0,25%. Мінімумом вона була протягом 2010-2012 рр. (0,20%), максимумом – у 2008 і 2014 рр. (0,30%).

За 2002-2014 рр. в Україні зареєстровано 4 851 злочин за ст. 146 КК (незаконне позбавлення волі або викрадення людини). Середній коефіцієнт на 100 тис. населення в аналізовані роки має показник 0,83. Максимальна кількість злочинів зафіксована у 2014 р. – 1 974, мінімумом – у 2004 р. – 172. У 2010 р. кількість даних правопорушень починає зменшуватися, зберігаючи таку тенденцію до 2012 р. Однак до рівня 2002 р. показники так і не знизилися. З 2013 р. знову почалося збільшення кількості цих злочинів. Частка даного злочину від загальної кількості зареєстрованих злочинів складає 0,08%. У 2004 р. їх питома вага виявляється мінімумом – 0,03%, а у 2014 р. – максимумом – 0,37%.

За ст. 186 КК (грабіж) упродовж 2002-2014 рр. у країні зареєстровано 383 113 злочинів. Коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення становить 63,3. Найбільшу кількість злочинів зареєстровано у 2005 р. – 47 054, найменшу – у 2012 р. – 19 712. Частка грабежу від загальної кількості зареєстрованих злочинів складає

6,3 %. Мінімальною вона була у 2014 р. – 3,9 %, максимальною – у 2006 р. – 9,9 %.

За період з 2002 по 2014 рр. в Україні зареєстровано 32 879 злочинів, передбачених ст. 187 КК (розбій). Коефіцієнт розбоїв на 100 тис. тис. населення складає 10,4. Найбільша кількість злочинів спостерігалася у 2005 р. – 6 708, найменша – у 2012 р. – 2972. Частка розбою від загальної кількості зареєстрованих злочинів у середньому складає 0,9%. Мінімальне значення вона мала у 2013 рр. – по 0,5%, максимальне – у 2006 р. – 1,5%. Відсоткові показники протягом 2002-2012 рр. зазнали коливань. Отже, зазнавши пик зростання за усіма показниками у 2005-2006 рр., рівень розбоїв у країні у 2013 р. знизився відносно 2002 р. більш ніж у 1,5 рази.

За ст. 189 КК (вимагання) упродовж 2002-2014 рр. в Україні зареєстровано 12 052 злочини. Коефіцієнт злочинної інтенсивності вимагань на 100 тис. населення становить у середньому 2,0. Максимальний абсолютний показник кількості злочинів зафіксований у 2002 р. – 2 081 (0,46% від усієї зареєстрованої злочинності), мінімальний – у 2012 р. – 399 (0,09%). Частка вимагання у структурі всієї зареєстрованої злочинності за весь період складає 0,19%.

Серед насильницьких злочинів проти громадського порядку істотне місце займає хуліганство. Раніше вже відмічався тісний зв'язок хуліганства та злочинів проти особи. Окрім того, в більшості випадків хуліганство характеризується ще й насильницькою поведінкою, при якій застосовується фізичне та психічне насильство. Так, аналіз слідчо-судової практики свідчить, що приблизно кожний третій випадок хуліганства пов'язаний із насильством над іншою особою. Починаючи з 1993 р. кількість цих злочинів постійно зростала. У середньому з 1992 по 2001 рр. частка хуліганства від кількості зареєстрованих злочинів складає 4,2%. За період з 2002 по 2014 рр. зареєстровано 149 067 злочинів за ст. 296 КК (хуліганство). Коефіцієнт хуліганства на 100 тис. населення складає 24,5. Найбільшу кількість злочинів даного виду було зафіксовано у 2003 р. – 20 070 (3,6% – від загальної кількості зареєстрованих злочинів), найменшу – у 2014 р. – 4 962 (0,94%). Частка хуліганства від загальної кількості зареєстрованих за весь період злочинів у середньому складає 2,4% (табл. 2.20). У цілому наявним є зниження усіх показників даного злочину з 2002 по 2014 рр. (за винятком 2003 р.) практично в чотири рази.

У період 1993-1995 рр. спостерігалася тенденція зростання кількості злочинів, пов'язаних з насильством. Про це свідчать число заяв та повідомлень про такі злочини, кількість зареєстрованих злочинів та коефіцієнти злочинності. Упродовж 1996-2008 рр. відбулися деякі зміни у розвитку даних видів злочинів: показники насильницької злочинності (у власному смислі слова) мали тенденцію до зменшення. Лише у 2003 р. відбувся, образно кажучи, ексцес розвитку, тобто суттєве відхилення від цієї тенденції, що намітилася. Це проявилось у зростанні кількості умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, випадків згвалтування та хуліганства. У 2009 р. знов

спостерігається тенденція до зниження кількості злочинів, пов'язаних із насильством над іншою особою, на фоні зростання у цілому рівня корисливо-наслідницької злочинності. Така ж тенденція зберігалася і в наступні роки.

Як ми вже говорили на початку цього розділу в 2013 р. змінився порядок реєстрації кримінальних правопорушень та порядок початку досудового слідства. На наш погляд, поряд з іншими чинниками, це так само призвело до відчутного збільшення злочинів, пов'язаних із насильством над іншою особою.

У 2013 р. відбулося безпрецедентне зростання злочинів проти життя та здоров'я особи на 80,6% порівняно з показником 2012 р. В Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 71 749 цих злочинів. Однак, що парадоксально, у відносних показниках цей приріст залишається майже непомітним. Більше того, питома вага цих злочинів навіть зменшилася відносно всієї маси злочинних проявів, облікованих в Україні. Так, якщо питома вага злочинів проти життя і здоров'я особи від загальної кількості усіх злочинів у 2012 р. складала 14,1%, то у 2013 р. вона зменшилась до 12,7%. У 2014 р. цей показник склав 11,7%. Що ж стосується показників частки злочинів проти життя особи від загальної кількості усіх злочинів проти життя та здоров'я, то спостерігаємо таку ситуацію: якщо питома вага злочинів проти життя особи від загальної кількості усіх злочинів проти життя та здоров'я у 2012 р. зросла до 14,1%, то у 2013 р. вона зменшилась до 8,9%. Водночас питома вага злочинів проти здоров'я особи від 85,9% у 2012 р. зросла до 91,1% у 2013 р. При цьому у структурі злочинності серед злочинів проти життя та здоров'я особи у 2013 р. переважали такі суспільно небезпечні діяння:

1. Злочини проти життя особи: факти смерті та зникнення без вісті (статті 115-118 КК) 5 923 злочини (8,3% від загальної кількості проти життя і здоров'я особи). Водночас спостерігається зменшення кількості злочинів за ознаками вбивств, поєднаних зі згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК) та умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК).

2. Злочини проти здоров'я: умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК) – 5 402 злочини (7,5%); умисних тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК) – 3 026 злочинів (4,2%); умисне легке тілесне ушкодження 50 018 злочинів (69,7%); погроза вбивством (ст. 129 КК) – 1 714 злочинів (2,4%).

У 2014 році кількість злочинів проти життя та здоров'я дещо зменшилася і складала 61 760 злочинів. У структурі злочинності серед злочинів проти життя та здоров'я особи у 2014 р. переважали наведені нижче суспільно небезпечні діяння:

1. Злочини проти життя особи: факти смерті та зникнення без вісті (статті 115-118 КК) – 11 532 злочини (18,7% від загальної кількості проти життя і здоров'я особи). З них: убивства двох або більше осіб – 634; малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, – 61; заручника або викраденої людини – 3; вчинене з особливою жорстокістю – 24; вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, – 277; з

корисливих мотивів – 149; із хуліганських мотивів – 32; особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку – 6; з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення – 19; поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом – 13; на замовлення – 13; за попередньою змовою групою осіб – 217; вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116-118 КК, – 99. Тобто в структурі злочинів проти життя умисні вбивства при обтяжуючих обставинах склали понад 10%. Тобто кожне десяте вбивство вчиняється при обтяжуючих обставинах.

2. У структурі злочинів проти здоров'я у 2014 р. спостерігалася така ситуація: умисних тяжких тілесних ушкоджень зафіксовано 3 132 випадки, з яких потягли смерть потерпілого 763 діяння; умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень – 4 123; умисних легких тілесних ушкоджень – 37 840; побоїв та мордувань – 1826; катувань – 54; погроз вбивством – 1274.

Викликає занепокоєння зростання упродовж 2013-2014 рр. таких злочинів, пов'язаних із насильством над іншою особою, як легкі тілесні ушкодження та погроза вбивством. З одного боку, це зумовлено зміною порядку реєстрації злочинів. Але, з другого – збільшення таких проявів фізичного та психічного насильства в різних сферах життєдіяльності суспільства є природною реакцією на відомі суспільно-політичні події в українському соціумі.

3. Злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості у 2014 р. зареєстровано 897. Із них: зґвалтувань – 421; насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом – 212; примушування до вступу в статевий зв'язок – 6;

статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, – 49; розбещення неповнолітніх – 209. Таким чином, найбільшу частку в злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканості займає, як і раніше, зґвалтувань. Воно складає майже половину від загальної кількості таких злочинів. Викликає занепокоєння значна частка такого злочину, як розбещення неповнолітніх. Цей злочин нерідко характеризується також проявами фізичного та психічного насильства.

Насильство притаманне й окремим злочинам проти власності. У 2014 р. таких злочинів зареєстровано 311 342. Серед них: розбоїв – 3 895; вимагань – 640. На жаль, як зазначалося раніше, в статистичних матеріалах не проводиться поділ грабежу на ненасильницький та насильницький. Всього таких злочинів в Україні зареєстровано 20 541. Але все одно можна стверджувати, що грабежі, пов'язані з насильством над іншою особою, в структурі злочинів проти власності займають (як і в структурі злочинів, пов'язаних із насильством над іншою особою) посідають значне місце, оскільки 60-65% із них, повторюючись, мають насильницький характер.

Необхідно також зауважити, що певна частина злочинів проти життя та здоров'я особи, зокрема, умисних вбивств, залишається нерозкритою. Їх кількість загалом в Україні за період, що аналізується, коливається в межах 30-35%. Тобто неабиякого значення набуває проблема латентності злочинів, пов'язаних із насильством над особою.

Таким чином, рівень злочинності, яка пов'язана з насильством є достатньо високим. І цьому сприяє ціла низка факторів соціального, економічного, політичного характеру. Лише ефективна протидія їм, усунення цих факторів дозволить знизити рівень кримінального насильства в суспільстві і державі.